

Thema

Echtscheidingsgronden?

P. Niemeijer

De website eeninwaarheid.nl (EIW) roept op om bij de plaatselijke kerkenraden de besluiten inzake huwelijk en echtscheiding aan te vechten die de Generale Synode Amersfoort-Centrum 2005 (*Acta* art. 57) nam en die – licht geamendeerd – bevestigd zijn door de Generale Synode Zwolle-Zuid 2008 (*Acta* artt. 32-38). Kort samengevat zette de synode als lijn uit dat bij aantasting van huwelijken de koninklijke weg van berouw, vergeving en verzoening wordt gewezen; echtscheiding is altijd een kwaad, omdat God het huwelijk heeft bedoeld als een levenslange verbintenis, en wat God samengevoegd heeft, moet de mens niet scheiden (Mat. 19); is er toch gescheiden, dan moeten de gescheidenen zich verzoenen of ongehuwd blijven zolang de partner leeft en niet hertrouwd is (1 Kor. 7); niet verder gaan dan een scheiding van tafel en bed is het meest passend.

Bij EIW blijkt met name het werk van de deputaten die de besluitvorming voorbereidden, moeite op te roepen. Gevreesd wordt dat de manier waarop deputaten in hun rapportage met 1 Korintiërs 7:15,16 omgingen, de deur wagenwijd openzet voor de legalisering van echtscheiding om allerlei redenen.

Waar kerkenraden met deze bezwaren geconfronteerd zijn of worden, lijkt het me goed op deze zaak kort in te gaan.

Eerst maak ik een paar opmerkingen over de status van het deputatenrapport en het daaraan al dan niet toekomende kerkelijk gezag.

Vervolgens zeg ik iets over wat de synode van 2005 met de passage over 1 Korintiërs 7:15,16 in het deputatenrapport heeft gedaan.

Daarna ga ik in op de vraag of de Schrift twee echtscheidingsgronden kent.

De status van het deputatenrapport

Als er geen deputatenrapport was geweest, is het de vraag of men bij EIW bezwaar zou hebben gemaakt tegen de besluiten van de synodes van 2005 en 2008. De bezwaren die men nu op kerkenraadstafels legt en/of gelegd wil zien, hebben immers vooral daarop betrekking. De kerkenraden moeten vooral de rapportage van deputaten goed lezen en afkeuren.

Het is vreemd dat kerkenraden op deze manier om een oordeel gevraagd wordt over het bewuste deputatenrapport. Deputaten staan immers niet in dienst van kerkenraden, maar zijn geïnstrueerd en verantwoording verschuldigd aan de generale synode. Daar hebben ze zich verantwoord en zijn ze gedechargeerd.

In het algemeen geldt vervolgens sowieso al dat de kerken niet gebonden zijn aan deputatenrapporten. Dat geldt in dit geval nog zoveel te meer waar de synode de rapportage van deputaten zelfs expliciet voor rekening van deputaten heeft gelaten.

Besluiten van de synode zijn ook nooit – tenzij anders aangegeven – afhankelijk van de deputatenrapportage. Ze moeten in zichzelf draagkracht hebben en ook in zichzelf gelezen worden.

En ten slotte zijn de aangevoerde bezwaren ter synode reeds een en andermaal aan de orde gesteld en hebben die daar diepgaande behandeling gekregen door de kerken gezamenlijk na een brede mogelijkheid van reactie uit de kerken tijdens en op het hele proces. Het kan niet zo

zijn dat de gezamenlijke kerken een rapport bespreken, er besluiten over nemen ter synode, een en andermaal bezwaren ertegen behandelen en dat de kerken dat dan vervolgens per kerk zouden moeten *overdoen*. Dat gaat de mogelijkheden van veel kerkenraden ook te boven.

1 Korintiërs 7

In de bezwaren die EIW heeft tegen het synodebesluit, speelt met name de door deputaten voorgedragen exegese van 1 Korintiërs 7:15,16 een cruciale rol. Hoe zwaar wegen de opmerkingen van deputaten over 1 Korintiërs 7 door in het synodebesluit?

De opvattingen van deputaten inzake 1 Korintiërs 7 waren naar het oordeel van de synode niet nodig om te komen tot generële richtlijnen en afspraken. De synode kon derhalve het rapport van deputaten voor hun eigen rekening laten. En dat is ook uitdrukkelijk uitgesproken!

Maar zo eenvoudig mogen we ons van EIW niet van de zaak afmaken. Want de synode heeft toch gezegd dat de hoofdlijn van het rapport belangrijk is als achtergrond van haar besluiten?

Laat me er allereerst op wijzen dat deputaten zelf minder stellig zijn inzake 1 Korintiërs 7 dan hun critici doorgeven. Deputaten hebben de aanvankelijke versie van hun rapport voorgelegd aan een breed publiek en tussentijds op een aantal punten aangepast naar aanleiding van tussentijdse ingebrachte kritiek.

Deputaten zijn ter synode van 2005 vervolgens over deze zaak diep en stevig bevraagd. Zij hebben expliciet verklaard dat ze niet hebben bedoeld of gezegd wat hun door critici wordt toegeschreven. Zij achten zich inzake 1 Korintiërs 7 door de critici misverstaan. Daarom wordt door de synode van 2005 in grond 2 onder besluit 1 expliciet ingegaan op de ingebrachte kritiek en wordt aangegeven waarin deputaten zijn misverstaan. Deputaten hebben, aldus de synode,

‘in woord en geschrift duidelijk gemaakt dat zij a. geen leer van voortgaande openbaring en subjectivering binnen het geheel van de christelijke gemeente voorstaan, maar beogen dat de toepassing van de gegeven openbaring op concrete situaties niet individualistisch maar in het kader van de gemeente plaatsvindt; b. rond 1 Korintiërs 7 niet argumenteren vanuit een vooropgezet hermeneutisch inzicht waarmee over de Schrift geheerst wordt, maar vanuit een eerlijke, hoewel voor discussie vatbare, exegese van de Schrift zelf; c. hun spreken over de “stijl van het koninkrijk” niet stellen in de plaats van een beroep op Gods geboden of op concrete schriftwoorden, maar als kader daaromheen, zodat ook bij hun benadering concrete schriftwoorden voluit normatief blijven. Verschillen die op dit punt naar voren komen gaan terug op verschillen in de exegese van concrete Schriftwoorden.’

Het is kwalijk dat deze zaken deputaten nog steeds worden nagedragen.

Maar de synode stemde toch in met de hoofdlijn van het rapport? Ja, dat klopt. Maar als de synode in besluit 1 instemt met de hoofdlijn van de door deputaten gekozen benadering, dan wordt in het vervolg van besluit 1 aangegeven waarop met die hoofdlijn wordt gedoeld: vanuit de overvloedige genade van Christus en binnen het geheel van het christelijke leven in de kerken wordt ingezet op maximale toewijding aan God en zijn wil, op navolging van Christus en op een levensstijl die recht doet aan het komende koninkrijk. Dát is de hoofdlijn waarmee is ingestemd (let op de dubbele punt in besluit 1!).

Wat is het belang van de hoofdlijn? Deputaten hebben aangegeven dat het groeiend aantal echtscheidingen in samenleving en kerk niet zozeer vraagt om een systeem van echtscheidingsgronden, maar om een onderstreping van heiligheid, inhoud en versterking van de huwelijken. Dié lijn hebben ze willen aangeven. Dát is ook de teneur van de besluiten van de synode: vandaar de huwelijks catechese, het inzetten op verzoening, trouw en

zelfverloochening, enz. Dat is inderdaad wat anders dan: een studie naar de gevallen waarin er grond en recht zou zijn om te scheiden – hetgeen in de praktijk ook nog eens leidde tot uitbreiding van de echtscheidingsgronden! Vanwege deze wijziging van invalshoek was een verwijzing naar de hoofdlijn van het deputatenrapport dienstig. Het roer moet om: we moeten in de huidige praktijk van toenemende echtscheiding niet willen uitmaken in welke gevallen echtscheiding geoorloofd is, we moeten juist inzetten op behoud van het huwelijk.

Geen gronden meer

Opvallend is in de besluiten van de synode van 2005 inderdaad, dat er eigenlijk geen gronden van echtscheiding meer zijn. Nadruk wordt gelegd op Gods bedoeling met het huwelijk als een levenslange verbintenis en op het feit dat echtscheiding een kwaad is dat zoveel mogelijk voorkomen moet worden. Bij EIW acht men dat in strijd met de Schrift. Die leert volgens hen immers duidelijk dat er bij overspel en verlating door de andere partij omwille van het geloof vrijheid is om te scheiden: echtscheiding moet verboden worden *behalve in deze gevallen*.

Zelf heb ik in 1991 in een boekje onder de titel *Die twee ... één vlees. Over het christelijk huwelijk* ook geschreven over huwelijk en echtscheiding. Ik deed dat vanuit de positieve insteek van de roeping tot ware liefde en trouw in het huwelijk. In de toen gevoerde discussie koos ik partij door te spreken over twee echtscheidingsgronden: overspel en verlating omwille van het geloof (1 Kor. 7). Ik keerde me tegen uitbreiding van het aantal gronden om te scheiden, die op dat moment in volle gang was. Uiteraard wist ook ik dat er in huwelijken heel veel ware liefde en trouw worden opgebracht en veel zelfverloochening, en dat er toch situaties waren buiten overspel en verlating omwille van het geloof, waarin samenleven niet langer mogelijk geacht werd. Ik vond dat dat niet tot nieuwe echtscheidingsgronden moest leiden: dan zouden uitzonderingen de regel immers niet bevestigen, maar uithollen. Een kerkenraad, zo vond ik, kon hooguit berusten (iets anders dan goedkeuren) op voorwaarde dat de betrokkenen ook zelf niet verder zouden gaan dan met pijn in hun gescheiden wonen berusten, en dat de weg naar een tweede huwelijk was geblokkeerd. Naar mijn idee zou eigenlijk volstaan moeten worden met een scheiding van tafel en bed (p. 99-103).

Ik constateer dat de synode van 2005 de laatste weg, die ik noemde voor gevallen buiten overspel en verlating omwille van het geloof, voor *alle* gevallen heeft aangegeven: niet verder gaan dan berusten, een scheiding van tafel en bed, en geen tweede huwelijk! Dat is een aanscherping van wat ik in 1991 schreef. Een aanscherping die mijn volle instemming heeft. Want de bezinning van de afgelopen jaren heeft bij mij geleid tot voortschrijdend inzicht.

Twee gronden?

Wat is nu mijn moeite met die oude opvatting van twee echtscheidingsgronden?

Het is – reeds in het algemeen gesproken – niet juist om van de Schrift te verwachten dat ze een dichtgetimmerde casuïstiek inzake echtscheiding en hertrouwen levert. Wij moeten niet denken dat we uit de Bijbel een complete en gedetailleerde ethiek van huwelijk en echtscheiding kunnen afleiden. Daartoe is de Schrift ons niet geschonken. Zo gaan we ook op andere gebieden en ten aanzien van andere onderwerpen niet met de Schrift om. De Here wil dat we in onderworpenheid aan zijn Woord inzicht en fijngevoeligheid ontwikkelen in het onderscheiden waar het op aankomt (Fil. 1:9-11). Christus en Paulus zijn geen uitgewerkt ethisch systeem komen leren, compleet met ‘regels en uitzonderingen’.

Te zeggen dat Christus en Paulus een ‘uitzondering’ aangeven op een regel, is ook een wijze van spreken die me niet adequaat lijkt. Christus is blijkens Matteüs 5 gekomen om de wet te *vervullen*. Niet om regels van uitzonderingen te voorzien. Hij laat in de Bergrede juist zien hoe diep de wet gaat en hoeveel ze eist.

In Matteüs 5 zegt de Here Jezus (vert.-1951): ‘Er is ook gezegd: Al wie zijn vrouw wegzendt, moet haar een scheidbrief geven. Maar Ik zeg u: Een ieder, die zijn vrouw wegzendt om een andere reden dan ontucht, maakt, dat er echtbreuk met haar gepleegd wordt; en al wie een weggezondene trouwt, pleegt echtbreuk.’

Er is en wordt vaak gezegd dat Christus hier een uitzondering leert op het verbod van echtscheiding en hertrouwen. Maar dat is niet meer dan een *interpretatie* van en een *conclusie* uit de tekst. Het is niet het Woord van God zelf. Maar ook voor wie de tekst op de klassieke manier leest, kan uit *Het huwelijk gewogen* van J. van Bruggen duidelijk zijn dat het te vlot is om Matteüs 5 als ‘echtscheidingsgrond’ en/of verlof tot hertrouwen te bestempelen.

Er zijn anderen die Matteüs 5 lezen als een echtscheidingsgrond, maar dat op een bijzondere manier toepassen. Zij zeggen dat Christus hier echtscheiding om overspel geoorloofd verklaart, omdat op overspel de doodstraf stond. Zij stellen vervolgens dat elke zonde waarop in het Oude Testament de doodstraf stond, reden tot scheiding mag zijn. Op die manier wordt het aantal echtscheidingsgronden aanmerkelijk uitgebreid via Matteüs 5. Het is een *opvatting* die me heel wat verder lijkt te gaan dan de tekst zelf aanreikt.

Laat me hier, zonder dat verder te verantwoorden, de volgende suggestie mogen doen om de bewuste tekst te lezen: ‘U denkt: ik mag natuurlijk geen overspel plegen, maar ik kan mijn vrouw toch wel op een nette manier afdanken, met een door Mozes gelegaliseerde scheidbrief? Weet, dat zo’n “keurig” afdanken per scheidbrief net zo verboden is als het bedrijven van overspel. Want je bent er de oorzaak van dat er met je vrouw echtbreuk/overspel gepleegd wordt!’ Deze uitleg zou uitstekend passen in het verband, bij de verzen 27 en 28, bij vers 17 (dat Christus gekomen is om de wet te vervullen: haar in haar diepte te leren) en bij vers 48 (u zult volmaakt zijn zoals uw hemelse Vader volmaakt is). Als deze exegese juist zou zijn, dan gaat het hier niet om een uitzondering op een verbod om te scheiden, laat staan om een echtscheidingsgrond. Dan wordt hier gezegd dat er méér overspel is dan wij vaak denken!

Ook in het bekende gedeelte over huwelijk en echtscheiding in Matteüs 19 gaat het niet om een uitzondering op het echtscheidingsverbod, maar om het strakker *aanbinden* ervan. De Farizeeën zien allerlei redenen om te scheiden. Christus wijst hen op Gods gebod van het begin en op het feit dat ze niet mogen scheiden wat God heeft samengevoegd. Van overspel weet elke Jood dat het niet mag. Maar op een andere manier mag je je vrouw ook niet wegzenden: dan pleeg je echtbreuk. Scheiding is dus in alle gevallen een groot kwaad. Ook hier is het niet de intentie van de Here Jezus om aan te geven in welke gevallen wel gescheiden zou mogen worden. Hij verzet zich daar juist tegen.

In het verleden heeft men uit 1 Korintiërs 7 wel willen concluderen tot kwaadwillige verlating als echtscheidingsgrond, maar synodes zijn daar altijd beducht voor geweest. Terecht. In 1 Korintiërs 7 gaat het immers niet om *kwaadwillige verlating*, maar om iemand die heiden gebleven is en weigert om met zijn christen geworden partner verder te leven. Terecht maakte de synode van Berkel en Rodenrijs 1996 onderscheid tussen deze verlating omwille van het geloof en de kwaadwillige verlating. In het geval van 1 Korintiërs 7 krijgt de gelovige ook nog niet eens het recht om zelf te scheiden, maar krijgt hij ruimte om erin te berusten dat de ander niet met hem of haar wil samenwonen. De christelijke gereformeerde synode van 1959 stelde vast: ontbinding van het huwelijk religionis causa (omwille van het geloof) mag niet worden gezocht door de gelovige partij; wil de ongelovige partij de ander toch verlaten, dan

behoeft de gelovige dit niet ten koste van alles te verhinderen. De vraag of na een dergelijke verlating de gelovige partij een nieuw huwelijk mag aangaan zolang de andere partij leeft en niet hertrouwd is, kan niet met voldoende zekerheid bevestigend worden beantwoord.

Risico's

Wie de problematiek van huwelijk en echtscheiding zoekt aan te pakken vanuit een afgebakende set van 'bijbelse gronden voor echtscheiding', ziet zich voor heel wat problemen geplaatst. Want het lijkt achter het bureau allemaal duidelijker dan het in de praktijk is. Een dergelijke aanpak leidde in het verleden tot allerlei casuïstische vragen. Wat valt er allemaal onder die grond van overspel: ook homofilie, incest, pornoverslaving, het aanzien van een andere vrouw? Wat is en wat valt er met behulp van 1 Korintiërs 7 allemaal te wettigen? Wat is precies 'omwille van het geloof'? Hoe ver gaat dat? Kan met de oude richtlijn van twee gronden niet heel onbillijk en zondig worden omgegaan? Overspel is 'dodelijk' en je man of vrouw in de armen van een ander drijven is onschuldig? Een leven lang kinderen en eega het leven volstrekt onmogelijk maken mag niet tot echtscheiding leiden, maar één keer overspel wel? Is het voor je hertrouwen een 'geluk' bij een vreselijk ongeluk als je eega overspel pleegt?

Wie gewend is om in zaken van huwelijk en echtscheiding te redeneren vanuit de al dan niet aanwezige legitimiteit van gronden, loopt het risico dat uit individuele beslissingen die een kerkenraad in een heel speciaal geval neemt, nieuwe algemene echtscheidingsgronden worden afgeleid! Elke situatie die door een kerkenraad niet veroordeeld wordt, levert in die ethiek een nieuwe, algemene echtscheidingsgrond op: incidenten worden precedenter! Dat wil toch niemand? Dan is het toch beter om niet vanuit eventuele echtscheidingsgronden te redeneren? Volgende vraag: impliceert een recht om te scheiden ook automatisch een recht tot hertrouwen inclusief de kerkelijke bevestiging ervan? Hebben Matteüs 19 en 1 Korintiërs 7 ons niet gewezen op het loffelijke van het ongehuwd blijven? Wat doen we daarmee?

Deze vragen zijn niet gezocht of theoretisch. In de geschiedenis van de kerken bleek wanneer men op zoek ging naar wettige gronden om te scheiden, keer op keer nadere studie door deputaten nodig, omdat de praktijk voor vragen stelde waarop het antwoord moeilijk was. Het leidde aanvankelijk onder ons tot een aanvulling van de gronden voor echtscheiding en tweede huwelijk door de synode van Leusden 1999. Naar mijn mening mogen we dankbaar zijn dat die uitbreiding ongedaan gemaakt is en dat een nieuwe insteek gekozen is: zet in alle gevallen in met berouw, vergeving, verzoening en zelfverloochening; ga uit van Matteüs 19:5,6 (niet scheiden wat God heeft samengevoegd) en 1 Korintiërs 7:10,11 (wie gescheiden zijn, moeten alleen blijven of zich verzoenen) en honoreer wat de Schrift zegt over het afzien van een (tweede) huwelijk. Dát zijn algemene regels waarmee je aandringt op ware liefde en trouw! Daarmee ga je de afkalving van het huwelijk in onze samenleving tegen.

Hantering van de nieuwe insteek

Wie in de praktijk uitgaat van gronden die beslissen over het al dan niet geoorloofd zijn van uiteengaan, kan 'administratief' nagaan of de scheiding in de goede categorie valt of niet, en in het laatste geval op de automatische piloot overgaan tot tuchtoefening. Niemand zal dat in de praktijk zo doen. Pastoraat en tucht richten zich niet op 'gevallen', maar op levende broeders en zusters in hun functioneren voor het aangezicht van God. In pastoraat en tucht spreek je broeders en zusters aan op hun houding tegenover de Here, zijn Woord en het door Hem gegeven huwelijksverbond. Vervolgens beslis je niet op dopers-perfectionistische, maar

op gereformeerde en billijke wijze (waarvoor de synode in de gronden onder besluit 4b zinnige handvatten gaf) of en hoe je tot vermaan en tucht – in welke vorm dan ook – overgaat.

Een laatste opmerking: laten we geen enkele opvatting inzake huwelijk en echtscheiding te snel met het Woord van God vereenzelvigen. Tot aan de Reformatie bestond in grote en belangrijke delen van de ‘ongedeelde kerk’ de overtuiging dat het huwelijk niet ontbonden mocht worden en hertrouw niet was toegestaan. In de Reformatie veranderde dat. Overigens zonder dat de reformatoren op dit punt allemaal dezelfde gedragslijn volgden. Ook in de twintigste eeuw kozen gereformeerde theologen/ethici en kerkenraden verschillende wegen. In onze confessies vinden we – anders dan in de Westminster Confessie – geen uitspraak in dezen. Verschillen op dit niveau zouden geen grond moeten zijn om de gemeenschap met de kerk te verbreken. Daar zijn echt andere indicatoren voor! Laten we de goede proporties in acht blijven nemen: elke opvatting, ook de eigen, blijft altijd onderworpen en appellabel aan de Schrift! Laten we, waar onze regels en richtlijnen altijd onvolmaakt blijven en niet in staat zijn de zonde te breken, ons niet storten in een discussie over gronden, maar bidden om en werken aan de doorwerking van Gods bedoeling met het huwelijk als een levenslange verbintenis.